

LA VIOLÈNCIA DOMÈSTICA: UN CRIM SOCIAL CONTRA LES DONES

ROSA SEGARRA I GARCÍA

Cap tècnica del Programa de la Dona
de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat

INTRODUCCIÓ

Dossier

El grup d'experts de les Nacions Unides l'any 1991 va definir la violència domèstica com "tot acte, omisió, conducta dominant o amenaça que tingui o pugui tenir com a resultat el dany físic, sexual o psicològic de la dona".

Des de l'any 1975 aquest organisme ha reconegut la gravetat d'aquest fet declarant-lo "el crim encobert més freqüent en el món". Així mateix, s'ha manifestat en el sentit de considerar la violència de gènere com una vulneració dels drets humans.

Per què un organisme com aquest s'ha preocupat d'aquest tema en els últims anys? La violència i el maltractament dins la família no és un problema modern, anàlisis històriques revelen que les relacions abusives han estat una característica de la vida familiar. En canvi, el reconeixement d'aquest fenomen de dimensions prou alarmants és històricament molt més recent, per raons que anirem exposant.

L'exhibició pública de la violència familiar com a problema ha estat estretament lligada, d'una banda, a la nova posició de la dona dins la societat com a subjecte de ple dret, i de l'altra, al fet que l'antiga autoritat atribuïda en exclusiva al *pater familia* ha estat substituïda pel deure de l'Estat a emparar la vida i la integritat física de la ciutadania.

Aquest procés històric ha condicionat la recepció de la violència en el discurs públic, on s'observa una línia evolutiva que va, tal com diu Grossman, des de la voluntat "d'ignorar" fins a la voluntat "de saber". La proliferació d'estudis en l'àmbit acadèmic i professional, el tractament d'aquest tema en els mitjans de comunicació i les declaracions en l'àmbit polític demostren com es van produint canvis tant en les relacions de poder dins de família com d'aquesta vers les institucions.

Els estudis a què fèiem al·lusió confirmen que en el món occidental al voltant del 50% de famílies pateix o ha patit alguna de les formes en què es manifesta aquest fenomen. Gells i Strauss (1979) ja anunciaven que és més probable que una persona sigui copejada o assassinada a la seva llar per algun membre de la seva família que en cap altre lloc o per persones desconegudes.

Per posar dos exemples direm que als EUA diàriament es produeix una mitjana de 2.800 atacs amb ús de força contra les dones en la intimitat de la llar (Rojas Marcos, 1991) i que dades recents de l'Estat espanyol indiquen que aproximadament 19.000 dones denuncien anyalment maltractaments i que al voltant d'una setantena moren cada any a mans dels seus marits o companys, la qual cosa confirma la dimensió i la gravetat d'aquest fet.

FEM UNA MICA D'HISTÒRIA

Tal com dèiem a la introducció, fins als anys setanta no es comença a parlar d'aquest tema al nostre entorn. La violència contra les dones era un fet invisible fins que l'encara incipient moviment feminista va denunciar les formes i les conseqüències de la violència per raó de gènere.

Des d'una perspectiva històrica s'ha considerat aquesta dècada com la de l'organització de les dones per a la reivindicació dels seus drets. L'accés a l'educació d'un major nombre de dones i sobretot la seva incorporació al món laboral van facilitar el procés de conscienciació i, per tant, avenços en el camí de l'emancipació femenina. Aquests avenços van obrir esperances d'equiparació entre els sexes, però alhora van posar en relleu un seguit de problemes derivats de la desigualtat. La manca de control sobre la reproducció i el propi cos i el sotmetiment psíquic de moltes dones

són temes prioritaris en els inicis del moviment feminista.

Des d'aquests sectors es qüestiona la creença, arrelada i conreada per l'ideari franquista, que la família i el que hi succeeix és una qüestió privada. Es comença a denunciar l'abús que moltes dones i infants pateixen a les seves llars i que aquesta violència està justificada per vells i caducs principis culturals i per normes religioses que tradicionalment han promulgat la subjugació de la dona a l'home.

Al Baix Llobregat el moviment feminista es va organitzar en grups i/o vocalies de dones per cada una de les poblacions i es va aglutinar entorn d'una coordinadora comarcal. La seva reivindicació principal va ser la de centres de planificació familiar per millorar la qualitat de vida de les dones. Així, a l'empara dels primers ajuntaments democràtics, van néixer alguns d'aquests centres amb l'objectiu d'informar i facilitar mitjans perquè les dones poguessin gaudir d'una sexualitat deslligada de la maternitat i, alhora, fos possible una maternitat / paternitat lliure i responsable.

Aquests objectius van ser compartits per la població i els centres de planificació familiar van resultar insuficients per la gran demanda que van generar. Aviat, però, es va veure la necessitat de nous espais on atendre d'una manera integral tota la problemàtica derivada de la desigualtat, i en especial la violència domèstica que es detectava en les consultes de planificació familiar.

En aquell moment era difícil -actualment encara ho és, però menys- que les institucions directament implicades (Administració de Justícia, cossos policials, etc.) responguessin amb sensibilitat i eficàcia a la indefensió que presentaven les dones víctimes de violència. L'entorn social considerava aquestes situacions com a problemes personals dels quals només elles eren responsables, i per tant com a fets privats no susceptibles d'intervenció pública.

Aquest estat de coses comportava que moltes afectades, gairebé sempre desconexores dels encara escassos drets jurídics -no hem d'oblidar que les modificacions de les lleis discriminatòries no s'iniciaren fins als anys vuitanta a l'Estat espanyol- no sabessin on demanar ajut i, per tant, es perpetués el problema com una qüestió irresoluble.

No es coneixia encara l'abast de la violència domèstica en dades oficials, almenys els grups feministes no hi tenien accés, al nombre de denúncies de violència domèstica, però es tenia coneixement, per les mateixes interessades, que tant els cossos de seguretat com els

professionals d'ajut, en molts casos, feien una tasca dissuasòria amb les encara poques dones que s'atrevien a denunciar els fets.

En aquest context el municipi de l'Hospitalet de Llobregat va ser pioner en el camp de la violència domèstica obrint un centre d'atenció per a les dones l'any 1986. A requeriment dels grups de dones de la ciutat, que van trobar ressò en les persones que en aquell moment dirigien políticament l'àrea de Serveis Socials i que van facilitar l'inici de l'experiència, es va inaugurar el primer centre de tota l'àrea metropolitana que assessorava en els temes de desigualtat per raó de sexe.

Una dècada després al Baix Llobregat encara són pocs els municipis que ofereixen aquest tipus d'atenció a les seves ciutadanes, si bé és cert que molts han desenvolupat plans d'igualtat d'oportunitats, més o menys amplis, i que en tots es preveu la qüestió de la violència intrafamiliar i la posició vulnerable de les dones davant aquesta situació.

DE QUÈ PARLEM QUAN PARLEM DE VIOLÈNCIA DOMÈSTICA?

En aquest article al·ludirem a totes les formes d'abús que es donen entre membres d'una família i que comprenen les conductes que per acció o omissió ocasionen danys físics i/o psicològics a l'altre membre de la relació.

L'adult masculí és qui amb més freqüència utilitza aquestes formes d'abús, i les dones -esposes o companyes- i els infants en són les víctimes més comunes. Estadístiques recents quantifiquen els actes violents en un 75% d'homes vers les dones, un 23% són actes de violència recíproca o creuada i un 2% és de dones contra homes. Quan es parla de violència creuada o recíproca entenem que perquè es doni cal que hi hagi simetria en els atacs i paritat de forces físiques i psicològiques.

Per definir la violència domèstica s'ha determinat que aquesta relació d'abús ha de ser crònica, permanent o periòdica, i les formes més usuals són:

Abús físic: Inclou una escala que va des d'empentes, bufetades i cops de puny fins a l'homicidi.

Abús emocional: Comprèn una sèrie de conductes verbals, insults, crits, amenaces, fins a la desvalorització sistemàtica.

Abús sexual: És la imposició d'actes sexuals contra la

Dossier

voluntat de la dona, incloent-hi la violació marital.

PER QUÈ ES PRODUUEIX?

Entenem la violència domèstica com un fenomen multifactorial que cal veure des d'un marc teòric que conegui els fonaments del sistema familiar i també la perspectiva de gènere.

La família constitueix, a la nostra cultura, el compromís social més ferm pel que fa a la confiança, la protecció i el suport mutu. També és on es donen més contrastos i contradiccions per la convivència entre un grup de persones que cerquen generositat i seguretat i alhora mostren hostilitats i rivalitats.

Dossier

La llar constitueix l'esfera més privada i oculta de l'existència humana i és el lloc on els seus membres passen més temps junts i on es comparteixen o s'han de compaginar activitats i interessos diversos. A més, s'ha d'afegir la implicació emocional pels vincles afectius entre les persones.

El tema de les agressions a les dones ha estat recurrent des de finals dels anys setanta per a les associacions de dones del Baix Llobregat.

ACSFL. Fons: Carles Olona.

Bromfenbrenner va definir la família com un sistema compost per diferents subsistemes que s'articulen entre si d'una manera dinàmica. Aquests subsistemes, que ajudaran a entendre la dinàmica familiar violenta, són:

Macrosistema: Són les formes d'organització social, el sistema de creences i estils de vida d'una cultura.

Exosistema: Es refereix a la comunitat més propera a l'individu, estaments religiosos, educatius, informatius, etc.

Microsistema: Són els patrons d'interacció familiar i les històries personals dels que constitueixen la família.

Pel que fa als condicionaments personals, els situa en quatre dimensions:

Conductual: comportaments amb què una persona es relaciona amb el món.

Cognitiva: forma de percebre i conceptualitzar el món.

Psicodinàmica: dinàmica intrapsíquica d'una persona tant a nivell conscient com inconscient.

Interaccional: pautes de relació i de comunicació interpersonal.

Com ja apuntaven anteriorment, les formes d'organització social han fomentat una asimetria entre els sexes i una cultura tolerant i justificativa vers la violència masculina. També els estaments citats tenen a veure amb el manteniment dels estereotips sexuals i cal ressaltar el paper de la religió en la transmissió de models de subjugació femenina i preponderància masculina.

Si bé aquests subsistemes són comuns a tots els membres d'una comunitat, perquè es doni una interacció violenta han de confluïr unes condicions personals basades en esquemes relacionals de superioritat masculina / inferioritat femenina, i en molts casos un aprenentatge de patrons de relació violents en la família d'origen.

Dins el marc de la cultura occidental les idees sobre la parella i el matrimoni estan basades en l'elecció lliure i l'establiment de convivència per amor. No hem d'oblidar, però, que existeixen uns altres supòsits implícits contradictoris amb aquests principis com, per exemple, que per al seu bon funcionament, la família ha d'estar organitzada en jerarquies de poder desigual entre home i dona.

La idealització de l'amor - passió, propi de la cultura contemporània, porta a processos d'enamorament centrats en la propietat exclusiva de la persona escollida, i qualsevol dubte sobre la fidelitat sexual, real o imaginària, condueix a estats de gelosia. Aquests estats de gelosia, en les seves diverses formes, són un dels detonants més freqüents de l'explosió violenta.

COM ES PRODUUEIX?

Els models de gènere vigents determinen la divisió sexual del treball per la qual es considera que l'activitat domèstica -física i emocional- correspon a les dones, i que aquestes l'assumeixen altruïstament per amor i en concordança amb la seva pròpia naturalesa. En aquest estereotip la dona s'ha de mostrar subordinada als desigs i necessitats dels altres membres de la família i ha d'estar omnipresent i disponible. En general, aquests rols estereotipats estan força arrelats en les parelles en què es produeix la interacció violenta. L'inici de la violència sol produir-se al cap de poc temps de l'aparellament, en alguns casos durant el viatge de noces o bé durant el primer embaràs, quan la convivència ocasiona un xoc entre les expectatives -idealitzades i, per tant, irreals- i la realitat.

L'anomenat *cicle de la violència* es produeix en diverses fases, que es repeteixen amb poques variacions una vegada s'ha instaurat aquest model relacional. Walquer parla de tres fases, que denomina *de tensió*, *d'explosió* i *de calma*.

La primera fase es caracteritza per les agressions psíquiques -insults, amenaces, desvaloritzacions-, de les quals la dona sol fer-ne negació incrementant-se així l'actitud d'opressió i de possessió de l'home, que considera legítima la seva conducta. La parella es tanca en un circuit en què està pendent de les mútues reaccions, i per tant la tensió va en augment. La segona fase està caracteritzada pel descontrol i els cops. La dona es mostra sorpresa i atemorida per aquestes explosions que es donen davant les situacions més trivials i amb acusacions que no corresponen a cap lògica. Mira de buscar explicació a la situació, explicació que no trobarà ja que el maltractament no es produeix per fets concrets: se la maltracta per ser de sexe femení, i el maltractador, de sexe masculí, creu refermar així la seva masculinitat. La tercera fase és l'anomenada *de penediment* i està caracteritzada per les mostres d'afecte del victimari i per l'acceptació i el perdó de la víctima. En aquesta etapa predomina la imatge idealitzada de la relació -en concordança amb el model estereotipat de gènere-, que porta novament a una situació de frustració quan no es compleixen aquestes expectatives idealitzades. I així es reinicia el cicle de la violència.

LA DONA VÍCTIMA DE VIOLÈNCIA

Segons definició de Ferreira (1992), una dona abusada és aquella que pateix maltractament intencional, d'ordre emocional, físic i/o sexual, ocasionat per l'home amb qui manté un vincle íntim.

Està demostrat que l'aprenentatge emocional de gènere proporciona una major indefensió a la dona davant qualsevol tipus de violència. Tal com apuntàvem anteriorment, tota la cultura de gènere està enfocada a fer que la dona es percebi com responsable de tenir cura dels altres i encarregada del suport emocional i de la cohesió de la família, i no pas com a subjecte autònom i amb necessitats pròpies. La por a perdre suport i acceptació del seu entorn la fa vulnerable a una situació de relació abusiva.

La violència exercida com una forma de control s'apodera de la llibertat i de la dignitat de qui la pateix, impeding el desenvolupament personal com a subjecte independent. La propensió a sentir vergonya i culpa per la situació familiar i la por derivada del risc de perdre la vida potencien la passivitat i la falta d'afermament, la qual cosa dificulta i a vegades impossibilita la demanda d'ajut.

L'ocultació i l'encobriment dels aspectes abusius i violents de la relació són un comportament habitual de la dona maltractada. Aquesta actitud provoca aïllament social i un estat de paràlisi progressiva que condueix, inevitablement, a pensaments i actituds immobilistes: faci el que faci sempre serà maltractada, no pot controlar ni detenir la conducta de la seva parella i qualsevol acció d'ella encara pot provocar un mal pitjor. A més, sol percebre el victimari, per una banda, com una persona malalta a qui ella té el deure d'alleujar, i per l'altra, com un ser omnipotent que la pot destruir. Està persuadida que ell es venjarà si ella emprèn alguna acció, la qual cosa no deixa de remarcar continuament l'agressor.

Moltes dones amb violència a la seva família d'origen han viscut sempre amb límits imposats a través de la força -primer pel pare i després pel company- i això els fa percebre que la seva vida no té sentit, i les que tenen fills presenten un gran temor, d'una banda, a la pèrdua del vincle amb ells per la incomprensió de la seva actitud passiva, i de l'altra, que el pare compleixi l'amenaça reiterada de "prendre'ls-hi" si ella inicia algun procés de separació conjugal.

L'HOMME VÍCTIMARI

Dutton (1998) va assenyalar que moltes de les característiques dels homes violents responen a la

Dossier

socialització genèrica masculina. Aquesta construcció de la masculinitat està basada en la restricció emocional, l'evitació de tots els aspectes associats al que és femení, la dominació dels altres, la competitivitat i l'exercici de poder. Aquest concepte de masculinitat és summament fràgil ja que no existeix una realitat biològica que el sustenti, sinó que aquesta construcció és fruit de la ideologia de les relacions de gènere.

Aquest procés de construcció social de la masculinitat és clarament afavoridor de conductes violentes, si bé és cert que perquè aquestes es produeixin han de donar-se factors personals com són l'aprenentatge, transmès generacionalment, de comportaments violents i la falta d'habilitats personals en la resolució de conflictes.

L'home agressiu tendeix a percebre les dades de la realitat com provocatives o amenaçants i en concordança reacciona amb conductes d'atac. Utilitza la força física en un intent de doblegar la voluntat de la seva parella i com un mitjà d'afermament del seu poder masculí.

Generalment els homes maltractadors provenen de sistemes familiars molt tancats en què han presenciat i/o han rebut càstig físic o maltractament emocional. Presenten trets personals comuns com ara els de mostrar una forta rigidesa cognitiva, escassa habilitat verbal, dificultat per controlar els impulsos i externalització de la culpa. Atribueixen les seves accions a la provocació de la víctima, evitant així la responsabilitat de l'atac. I com s'apuntava anteriorment, és molt freqüent que l'home violent tingui actituds geloses i possessives: vigila i segueix la seva dona, interroga els fills i filles sobre les activitats de la mare, imagina mirades, signes, etc.

El victimari sol mostrar conductes dissociades entre l'àmbit públic i el privat. Pot ser considerat una persona equilibrada i en la majoria dels casos ningú, fora del nucli familiar, percep actituds violentes; en canvi, en l'àmbit privat es comporta casi exclusivament amb actituds amenaçants.

Aquesta poca capacitat autocrítica i de remordiment, junt amb la permissibilitat social de la violència masculina, dificulta que l'home violent reconegui la necessitat d'ajut professional per sortir del cercle de la violència i reinserir-se socialment.

CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA

La violència domèstica comporta greus problemes personals i afecta a totes les àrees de la persona. Segons

Corsi (1994), les persones sotmeses a situacions cròniques de violència presenten una debilitació gradual de les seves defenses físiques i psicològiques, i Rodrigo Erazo (1980) va comparar la victimització viscuda per les dones maltractades amb la patologia provocada per la tortura.

L'entorn familiar violent propicia condicions perjudicials a tots els seus membres. La inseguretat, la falta d'afecte i l'abandó emocional fan que les persones afectades es sentin inferiors, inadequades, aïllades, amb una forta càrrega d'odi contra si mateixes i amb sentiments de rebuig i hostilitat contra el món. Davant aquestes circumstàncies adverses existeix una gran dificultat per discernir el bé del mal i poca capacitat crítica davant les actuacions. La situació de risc constant fomenta la poca estima per la pròpia vida i, naturalment, en aquestes famílies no hi ha lloc per a la intimitat i l'expressió sincera de sentiments.

Infants i adolescents víctimes o testimonis de la violència presenten amb freqüència trastorns de conducta i dificultats en l'aprenentatge. Aquests infants aprenen uns patrons relacionals basats en el conflicte, que, amb bastant probabilitat, repetiran en les seves relacions futures.

A més de la indefensió apresada, com citàvem anteriorment, cal fer esment del temor a una vida autònoma i independent que les dones maltractades es veuen incapaces d'assolir. La manca de recursos socials, econòmics i laborals agreuja aquesta situació, però cal remarcar que la violència intrafamiliar afecta a totes les classes socials i estatus econòmics i culturals.

LA RESPOSTA SOCIAL A LA VIOLÈNCIA INTRAFAMILIAR

És clar que el problema de la violència contra la dona ha superat la dimensió privada i ha passat a la consideració d'atemptat contra la mateixa societat, com un atac a l'essència dels drets humans. La societat espanyola ha anat prenent consciència no només de la gravetat, sinó també de la veritable dimensió que aquest problema comporta, i així ho demostren els plans d'acció contra la violència elaborats recentment per les diferents administracions. Però per anar més enllà de les declaracions d'intencions, les mesures per posar fi a la violència familiar hauran d'estar englobades en unes polítiques socials d'ordre general que atenguin a les condicions humanes de l'existència. Dins aquestes és indispensable una socialització adreçada a refermar la posició igualitària de la dona i una revisió profunda dels rols que homes i dones desenvolupen tant en l'àmbit públic com en l'àmbit privat.

La formació d'una consciència col·lectiva vers la importància del problema ha d'anar acompanyada de mesures concretes d'intervenció. En aquest sentit és important la formació especialitzada per a tot el personal de les diferents administracions que atén l'àrea de la família, així com per al personal dels cossos de seguretat i de l'Administració de Justícia que atén víctimes i victimaris. Aquesta formació ha de tenir un marc teòric referencial comú que reculli la perspectiva de gènere i que tingui l'objectiu de destruir entre els professionals les creences i mites erronis i estereotipats que funcionen com un obstacle per al tractament de les víctimes i que poden provocar una doble victimització. Aquest marc teòric s'ha de desenvolupar multiprofessionalment i ha d'abraçar els aspectes socials, psicològics, sanitaris i jurídics.

És imprescindible també la coordinació de totes les accions dels estaments implicats i l'elaboració de protocols comuns d'actuació per a la prevenció, la detecció i l'assistència.

I finalment, l'anunciada creació i ampliació de recursos d'atenció urgent i d'acolliment per a víctimes en risc ha d'acompanyar-se de mesures preventives i de tractament per a la reinserció dels victimaris, en els casos que això sigui possible. Només amb aquest enfocament multifactorial serà possible eradicar aquest crim social que avui, dissortadament, és un tema d'actualitat.

BIBLIOGRAFIA

- BAKER MILLER, J. (1992). *Hacia una nueva psicología de la mujer*. Ed. Paidós.
- VV.AA. *Violencia y sociedad patriarcal* - V. Maqueira, C. Sanchez.
- ROJAS MARCOS, L. *La semilla de la violencia*. Ed. Espasa.
- GROSSMAN, MESTERMAN, ADAMO. *Violència en la família*. Ed. Universal.
- FERRERIA, G. B. *Hombres violentos, mujeres maltratadas*. Ed. Sudamericana.
- CORSI, J. "Violencia familiar". A: *Psicología, psiquiatria i psicoterapia*, núm. 140.
- VV. AA. *Violencia contra la mujer*. Ministerio del Interior.
- VV. AA. *Otras lecciones de psicología*. Ed. M. Canal.

Dossier